

Z koncepcie marxisticko-leninského vymedzenia mládeže vyplýva i vymedzenie jej funkcie ako generačnej smeny základných elementov triedno-sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti, ako zdroja reprodukcie a sociálneho rozvoja robotníckej triedy, družstevného roľníctva a inteligencie. Pri riešení úloh a otázok spätých s touto problematikou vychádzame zo skutočnosti, že tento proces sa uskutočňuje najmä prostredníctvom sociálneho rozvoja robotníckej triedy. Vedúca úloha robotníckej triedy v procesoch reprodukcie štruktúry socialistickej spoločnosti sa prejavuje tým, že sa stáva základným zdrojom dopĺňania tried a sociálnych skupín socialistického typu a že ako historický subjekt rozvíjania vedecko-technickej revolúcie utvára predpoklady na kvalitatívnu premenu seba samej [Charvát 1978].

Logickým dôsledkom tohto významného princípu v sociológii mládeže je akceptovanie rozhodujúcej úlohy robotníckej mládeže v procesoch vývojového pretvárania robotníckej triedy a reprodukcie sociálnej štruktúry československej socialistickej spoločnosti.

Sociálny rozvoj mladej generácie robotníckej triedy

Sociologická analýza mládeže z hľadiska jej miesta v sociálnotriednej štruktúre a z toho vyplývajúceho spôsobu života sa v nedávnej minulosti vyznačovala istou mierou meravosti a statickosti. Túto situáciu v sociologickom výskume sociálnej štruktúry charakterizoval F. Charvát: Nie je možné obmedziť výskum tried a sociálnych skupín iba na analýzu sociálneho zloženia populácie, ale vždy je nevyhnutné vidieť dynamiku jej sebautvárania [Charvát 1982 : 142]. V súčasnom sociologickom výskume sa postupne začína uplatňovať také chápanie tried a skupín sociálnej štruktúry, v ktorom sa neredukujú iba na súhrn individuí v špecifickom sociálnom postavení, ale predovšetkým sa chápu ako spoločenský proces ich vlastnej produkcie a reprodukcie.

To má strategický význam i pre koncepciu sociologického výskumu mládeže. Mládež je nesporne špecifickou sociálne diferencovanou spoločenskou skupinou sociálno-triednej štruktúry, ktorej jednotlivé sociálne kategórie navzájom konfrontujeme podľa parametrov jej spôsobu života. Ale z hľadiska spoločnosti je mládež predovšetkým prvkom jej reprodukčného procesu, nástrojom kontinuity a sociálneho rozvoja základných elementov jej sociálno-triednej štruktúry. Procesuálnosť ako významná dimenzia sociologickej analýzy nachádza plné uplatnenie najmä pri charakteristike súčasnej mladej generácie robotníckej triedy.

Už sám tento termín na rozdiel od termínu robotnícka mládež (tu sa zvyšňuje spätosť tejto skupiny s inými kategóriami mládeže) lepšie vystihuje jej základné dynamické poslanie, ktoré spočíva v sociálnej reprodukcii a rozvoji robotníckej triedy. Pod mladou generáciou robotníckej triedy sa spravidla chápe tak mládež v spoločensko-ekonomickom postavení mladých príslušníkov robotníckej triedy, t.j. robotnícka mládež, ako aj istá časť mládeže,

ktorá sa na začlenenie do robotníckej triedy pripravuje v špecializovaných školských zariadeniach, najmä v SOU, a zaužívalo sa pre ňu označenie učňovská mládež,

Mladá generácia robotníckej triedy a najmä jej sociálny profil sa nemôže stožovať iba so štatistickou charakteristikou učňovskej a robotníckej mládeže podľa takých ukazovateľov, akými sú sociálno-triedna, odvetvová, profesionálno-kvalifikačná, vzdelanostná alebo demografická štruktúra. „Mladá generácia“, ako to inšpiratívne rozlišuje V. S. Markov, „sa nemôže vymedziť iba štatistickými a sociologickými údajmi o tých alebo iných elementoch jej štruktúry, ale predovšetkým o tých, ktorí idú vpred, vyjadrujú najperspektívnejšie tendencie svojej epochy a vedú touto cestou i masy [Markov 1978 : 30].

V sociológii mládeže sa proces integrácie mládeže do spoločenského systému [Suchý 1976 : 417] člení na dve základné etapy — prípravnú a začleňovaciu (realizačnú). V podstate ich možno identifikovať dvoma skupinami mládeže — študujúcou a pracujúcou.

V prvej etape si mladí ľudia vo veku od 14 do 16, 18 a 21 rokov (podľa typu prípravy) v špecifickom sociálnom prostredí osvojujú najvšeobecnejšie poznatky o svete, prírode a spoločnosti, získavajú odborné vedomosti a zručnosti, sústreďujú sa na rozvoj osobnosti, utvárajú svoje životné plány. V druhej etape dochádza ku konfrontácii takto sformovaných predstáv s požiadavkami spoločenskej praxe, s prostriedkami a metódami praktickej životnej činnosti.

Aplikácia tohto najvšeobecnejšieho modelu etáp sociálneho rozvoja mládeže na sociálny rozvoj mladej generácie robotníckej triedy si vyžaduje isté modifikácie. Ich celkové časové rozpätie a vzájomná nadväznosť je diferencovaná podľa jednotlivých kvalifikačno-profesionálnych skupín robotníckej mládeže (nevyučená, zaučená a vyučená). V prípade nevyučenej i zaučenej robotníckej mládeže sa vlastná prípravná etapa prekrýva so začleňovacou etapou. V prípade vyučenej (kvalifikovanej) robotníckej mládeže sa prípravná etapa prekrýva s prípravou na stredných odborných učilištiach (v dvoj-, troj- až štvorročných učebných alebo študijných odboroch) a začleňovacia etapa so zácvičným obdobím. Na prípravu mladej generácie robotníckej triedy však nevystačíme iba s klasickým oddelením týchto dvoch etáp — prípravou na učilišti a začlenením do pracovného kolektívu na pracovisku. Prevádzková prax v štádiu tzv. odborného rozvoja učňa a zácvikové obdobie s pedagogickým neprofesionálnym dohľadom starších príslušníkov robotníckej triedy predstavuje dôležitý integračný prvok v celkovom procese sociálneho rozvoja mladej generácie robotníckej triedy. Prevádzková prax v prípravnej etape a zácvičné obdobie s patronátnym dohľadom v začleňovacej etape stierajú ostré hranice medzi klasickými etapami sociálneho rozvoja mladej generácie robotníckej triedy, čím sa zabráňuje traumatickým zlomom v psychike mladých ľudí pri prechode zo školského do pracovného prostredia.

Sociologický, sociálno-psychologický a pedagogický výskum mládeže podrobne analyzuje svojbytnosť problematiky každej z uvedených etáp z hľadiska formovania zdrojov a sociálneho rozvoja robotníckej triedy. Sociologické výskumy sociálnej adaptácie mladých robotníkov potvrdili, že mnohé problémy, ktoré sa vyskytujú v tejto etape, nemožno objasniť ani riešiť bez toho, aby sme nepoznali a neriešili problémy, ktoré sa vyskytujú v predchádzajúcej etape sociálneho rozvoja mládeže.

Názory o tom, že mnohé ťažkosti, ktoré vznikajú v súčasnosti pri reprodukcii niektorých profesných kategórií robotníckej triedy, sa môžu a treba ich riešiť ešte v období prípravy detí na základných školách, nám umožňujú

konštatovať, že i sociálno-profesionálna orientácia detí na základných školách je špecifickou etapou sociálneho rozvoja mladej generácie robotníckej triedy.

Sociálny rozvoj mladej generácie robotníckej triedy chápe sociológia mládeže ako jednotu troch na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmienujúcich etáp: etapu sociálno-profesionálnej orientácie detí na základných školách a v rodine na robotnícku profesie a SOU, etapu sociálno-profesionálnej adaptácie mládeže pripravujúcej sa v SOU na robotnícku profesie, etapu sociálno-profesionálnej adaptácie vyučencov SOU na robotnícku profesie a kolektívy na pracovisku.

Z obsahovo-predmetného hľadiska stavíme do popredia výskumnej pozornosti problematiku profesionálneho sebaurčenia a rozvoja mladého človeka, jeho orientáciu v systéme stredoškolských pripraviek, v štruktúre profesii, v odvetviach národného hospodárstva, v podnikoch a závodoch a adaptáciu v pracovnom procese a v kolektívoch. Problematiku sociálno-profesionálnej orientácie a adaptácie mladej generácie robotníckej triedy neizolujeme od ostatných aspektov formovania sociálneho rozvoja mládeže, ale organicky ju spájame s otázkami utvárania jej socialistického vzťahu k práci, zvyšovania odbornosti, profesionálneho majstrovstva, celkového kultúrneho rozhladu, hospodárneho vzťahu k socialistickému vlastníctvu, s rozvojom tvorivého a zodpovedného vzťahu k otázkam kolektívu, s rozvojom jej spoločensko-politickej aktivity ako i s ďalšími črtami osobnosti, ktoré sú typické pre všestranne a harmonicky rozvinutú osobnosť socialistického človeka.

Aktuálne problémy sociálno-profesionálnej orientácie mládeže

Mnohoročné skúsenosti a výsledky sociologických výskumov v posledných desiatich rokoch ukazujú, že profesionálna orientácia mládeže v socialistických krajinách sa čoraz väčšmi zameriava na povolania z oblasti zložitej duševnej práce. Vzniká tak protirečenie medzi rastúcimi vyššími potrebami indivíduí a požiadavkami spoločenskej výroby na kádre istého profilu a kvalifikácie, na optimálne rozmiestnenie výrobných síl, ktoré sa charakterizuje ako neantagonistické [Bestužes-Lada, I. V. 1978 : 280]. V tomto svojráznom neantagonistickom protirečení, ktoré je typické iba pre socialistickú spoločnosť, vyúsťujú dve významné tendencie spoločenského vyvinu:

1. *Objektívny proces postupného sociálneho rozvoja robotníckej triedy a družstevného roľníctva, rast ich materiálneho blahobytu a kultúrnej úrovne ich zblížovanie s pracujúcou inteligenciou.* Táto tendencia pôsobí tak, že sociálna základňa, z ktorej sa čerpajú zdroje pre profesie vo sfére duševnej práce, sa neprestajne rozširuje. Vysokú sociálno-profesionálnu orientáciu mládeže robotníckeho pôvodu na profesie zložitej duševnej práce pokladáme za dôležitý aspekt prekonávania sociálnych rozdielov a upevňovania morálno-politickej jednoty ľudu. Tento proces sa všestranne prehĺbuje a usmerňuje v záujme rovnomerného dopĺňania socialistickej pracujúcej inteligencie, keďže vzájomný pomer intergeneračných presunov a sebareprodukcie v tejto skupine je stále dôležitým indikátorom celkového vývinu našej spoločnosti k sociálnej rovnorodosti.

2. *Objektívne pôsobiaca spoločenská deľba práce s uchovanými rozdielmi v charaktere a obsahu práce a z toho vyplývajúcimi rozdielmi v životnej úrovni a spôsobe života medzi fyzicky a duševne pracujúcimi.* Táto tendencia pôsobí tak, že sa ustavične udržiava vysoká príťažlivosť a prestíž takmer všetkých profesií vo sfére duševnej práce nad väčšinou profesií fyzickej práce.

Tabuľka 1. Orientácia žiakov na typy stredných škôl

Typ školy	Plán ČSSR 1981/82	Orientácia žiaci 8. tried ZŠ v SSR (výskum 1980)	Orientácia žiaci 8. tried ZŠ v ČSSR (výskum 1982)
gymnázia	15.2	20.4	24.3
stredné odborné školy	23.2	29.3	33.8
stredné odborné učilištia	58.7	38.6	36.4

Prameň: Macháček, L.: *Sociálno-profesionálna orientácia mládeže a rodina. Sociologický časopis* 1982, č. 2, s. 197.

Tomu zodpovedá aj orientácia žiakov 8. tried základných škôl na jednotlivé typy stredných škôl, ako to ukazuje tabuľka 1.

Závery 15. zasadnutia ÚV KSČ a aprílového zasadnutia ÚV KSS k aktuálnym otázkam ideovovýchovnej práce prvý raz výrazne ukázali, že v posledných rokoch sme svedkami rastúceho úsilia rodičov plne využiť vymoženosti socializmu a poskytnúť deťom čo najvyššie vzdelanie. Táto skutočnosť sa hodnotí pozitívne iba vtedy, keď rodičia orientujú svoje deti na také profesie a študijné odbory, ktoré si vyžadujú smery vedeckotechnického a hospodárskeho rozvoja našej spoločnosti v súčasnej etape. Veľmi dôrazne sa konštatuje výskyt nesprávneho vzťahu určitej časti rodičov k robotníckym profesiam. Tento postoj mládeže a rodičov má nepriaznivý spoločenský dosah, keďže mládež je jedným z najvýznamnejších súčasných zdrojov reprodukcie a sociálneho rozvoja robotníckej triedy. Prekonávanie zotrvačnosti myslenia a predstáv, ktoré sa utvárali po stáročíach o fyzickej práci, presvedčivé objasňovanie podstatných zmien o charaktere a obsahu práce robotníka, a najmä o jeho celkovom spoločenskom postavení v podmienkach socialistickej spoločnosti — to sú úlohy, ktoré označujú dokumenty ÚV KSČ a ÚV KSS ako dlhodobé úlohy ideologickej práce.

Spoločnou podstatou problému vedeckého výskumu a spoločenského usmerňovania zdrojov a sociálneho rozvoja robotníckej mládeže je preto hľadanie nástrojov riešenia neantagonického sociálneho protirečenia medzi sociálne profesionálnou orientáciou mládeže a spoločenskými potrebami reprodukcie a sociálneho rozvoja robotníckej triedy.

Príčiny tohto protirečenia spočívajú vo všeobecnosti: 1. v nízkej polytechnizácii a pracovnej výchove na základnej škole; 2. v zníženej úrovni a objektívnych možnostiach výchovy prostredníctvom práce v mestských, ale aj vidieckych rodinách; 3. v nedostatočnej rozvinutosti a zabezpečení technickej záujmovej činnosti detí v PO SZM; 4. v nedobudovanosti sústavy SOU, najmä z materiálne technického a kadrového hľadiska; 5. v nedobudovanosti výchovného a profesionálneho poradenstva; 6. v nízkej systematickosti a hĺbke poskytovania školských a profesionálnych informácií prostredníctvom masovo-komunikačných prostriedkov; 7. v nedoceňovaní ideovovýchovnej práce SZM a ROH zameranej na rast spoločenskej prestíže učňovskej a robotníckej mládeže.

Tieto skutočnosti spoločne podmieňujú, že sa ustavične obnovujú a udržiavajú negatívne postoje rodičov (najmä z radov zamestnancov) k robotníckym profesiam. Sústredené úsilie strany, štátu a spoločenských organizácií sa v tomto období oprávnenne zameriava predovšetkým na cieľavedomý rozvoj siete SOU s náležitým materiálne technickým zabezpečením (učebne, dielenské priestory,

vybavenie moderných zariadení, ubytovacie priestory), na riešenie úloh v oblasti riadenia prípravy robotníckeho dorastu (najmä zosúladenie spolupráce medzi národnými výbormi a výrobnými organizáciami), v kadrovej vybavenosti SOU (najmä vychovávateľov a majstrov odbornej výchovy, ale aj riaditeľov) [Vlačíhová 1983].

Existujúci stav sociálneho protirečenia medzi orientáciou mládeže a spoločenskými potrebami treba však dávať i do súvislosti s procesmi vedeckotechnického rozvoja vo všetkých odvetviach národného hospodárstva. Problémy vo formovaní sociálne profesionálnej orientácie mládeže sa zvyšujú ako dôsledok pretrvávania nekvalifikovanej ručnej a fyzicky náročnej práce najmä vo zdraví škodlivom prostredí, keďže u mládeže ustavične narastá objem a kvalita odborného a všeobecného vzdelania. Realizácia úloh vedeckotechnického rozvoja, ktoré obsahuje dokument XVI. zjazdu KSČ *Hlavné smery hospodárskeho a sociálneho rozvoja ČSSR na roky 1981—1985*, zabezpečuje mechanizáciu, automatizáciu a robotizáciu výrobných procesov, operačnej a medzioperačnej manipulácie skladového hospodárstva a tým vytvára priaznivejšie vonkajšie podmienky na odstránenie existujúceho protirečenia medzi potrebami národného hospodárstva a orientáciou mládeže. Vedeckotechnický rozvoj predstavuje ten zásadný smer riešenia tohto protirečenia, ktorým sa toto protirečenie likviduje tak, že zanikajú a obsahovo sa menia mnohé z tých profesií a pracovných miest, ktoré nie sú atraktívne ani pre dospelých.

Druhý zásadný smer tohto protirečenia spočíva vo zvýšení účinnosti ideovovýchovej práce, zameranej na to, aby si mládež uvedomila a pochopila objektívne potreby národného hospodárstva a bola pripravená vykonávať aspoň počas istej etapy svojho sociálneho formovania i jednoduchú, netvorivú, fyzicky náročnú, ale spoločensky nevyhnutnú prácu. Pokles prestíže profesií spojených s fyzickou prácou súvisí s pracovnou výchovou detí a mládeže v rodine a škole. Je znepokojujúce, že zmeny v spôsobe života súčasnej mestskej i vidieckej rodiny, vylučujúce deti z produktívnej a obslužnej práce, sa spájajú s podcenením pracovnej výchovy v škole. Konštatuje sa už bežne, že je to dôsledok precenenia tempa vedeckotechnického pokroku, jeho vplyv na redukciu profesií a pracovných miest spojených s fyzickou, málokvalifikovanou a ťažkou prácou [B. S. Pavlov 1984 : 88].

Reforma školy z ZSSR preto, ako to zdôraznil K. U. Černenko [O reforme 1984 : 3], sleduje úlohu plne začleniť do výchovného procesu silu výrobného procesu. Utvárajú sa k tomu materiálno-technické predpoklady (finančné dotácie v plánoch sociálno-ekonomického rozvoja odvetví NH pre organizáciu práce žiakov) a pripravujú právne zmeny (zníženie veku mládeže pre samostatnú prácu v zdravom prostredí, pri dodržiavaní bezpečnosti práce a pod dohľadom skúsených patrónov). Očakáva sa, že „hru na prácu“ nahradí po stupne praktické začleňovanie mládeže do výrobných vzťahov s dôležitými výchovnými efektami: vlastné životné predstavy o socialistickom vlastníctve, pláne, pracovnej a výrobnjej disciplíne, o hodnote vlastnej práce v peniazoch. V koncepcii ideovovýchovej práce s mládežou treba vychádzať z toho, že objektívna potreba rozvoja obsahu práce v robotníckych profesiách sa neprejavuje iba vo všeobecnej homogenizácii s obsahom práce pracujúcej inteligencie. Je síce pravda, ako to konštatujú sociológovia v NDR, že v rámci materiálnej výroby rastie podiel tých odborov, v ktorých na základe prepojenia vedy a výroby sa formuje robotník nového typu s vysokou duševnou úrovňou práce, približujúcou sa práci priemerného príslušníka inteligencie. Táto tendencia sa začína uplatňovať už v tomto desaťročí, avšak skutočný význam nadobudne až v dlhodobej perspektíve. „Ako dôsledok prežívania sta-

Tabuľka 2. Prijímanie mládeže do učebných odborov v r. 1981/82

Učebné odbory	Plán		Plnenie v %	
	spolu	z toho dievčatá	spolu	dievčatá
Federálne ministerstvo hutníctva a ťažkého strojárstva				
ČSR	9707	1480	94.6	73.5
SSR	3642	664	86.7	63.4
Federálne ministerstvo všeobecného strojárstva				
ČSR	8128	1851	97.7	48.2
SSR	7435	2735	82.0	44.5

Prameň: *Stručková, N.: Efektívne využitie práce mládeže. Bratislava, Práca 1984, s. 17.*

rých technológií, ale i zavádzania nových technológií sa reprodukuje taký typ duševných nárokov, pri ktorom nejde o ustavičné zvyšovanie duševnej úrovne, ale o také vlastnosti, ako sú presnosť, schopnosť a pripravenosť vykonávať opakujúce sa operácie a manuálne pohyby, prispôsobenie sa technologickej discipline a pod. [Lötsch — Morgenstern 1983 : 66].

Koncepcia profilu nového typu robotníka, ktorý sa pripravuje na SOU, najmä v študijných odboroch s maturitou, a jeho propagácia v širokej verejnosti musí teda súčasne zdôrazňovať, že práca robotníka si vyžaduje i naďalej také špecifické vlastnosti, ktoré sa nespájajú iba s vyššou úrovňou vzdelania. Je to dôležité i preto, že väčšina našej mládeže je typický vzťah k práci predovšetkým ako k prostriedku sebazdokonaľovania a sebarealizácie v spoločnosti. Orientácia na prácu s vyšším obsahom tvorivej a duševne náročnej práce je pozitívny výsledok investícií socialistickej spoločnosti a rodiny do zvyšovania vzdelanosti mládeže, ktorý sa však v spojení so zaostávaním rastu obsažnosti práce v robotníckych profesiách prejavuje v prehĺbujúcom sa nedostatku jej záujmu o profesie málo kvalifikovanej a nekvalifikovanej ručnej práce. Tieto ťažkosti sa pociťujú najmä vo veľkých mestách.

Plán prijímania mládeže do učebných odborov sa r. 1981/82 v ČSSR splnil na 95,6 % (ČSR — 96,3 %, SSR — 94,4 %). Celkové neplnenie sa prejavuje najmä na federálne riadených organizáciách (90,4 %), pričom je podstatný rozdiel medzi ČSR a SSR a to najmä s prihliadnutím na záujem dievčat, ako to ukazujú údaje v tabuľke 2.

Procesy vedeckotechnického rozvoja umožňujú ženám prekračovať hranice tradičných oblastí práce. Pretváranie jednostrannej profesionálnej orientácie dievčat, ich subjektívna nepripravenosť na prípravu v technických odboroch SOU, SPŠ ale aj VŠ neumožňuje prejavíť objektívne prednosti socialistickej spoločnosti, ktoré vyplývajú z dosiahnutej rovnorodosti jej sociálnej štruktúry. Podmienkou zmeny tradičnej profesionálnej orientácie dievčat je, aby ich voľba nevychádzala z existujúcej prestíže povolání, ale z poznania podstatných charakteristík činnosti a pracovných podmienok profesií v strojárstve a elektrotechnickom priemysle. Ako to ukazujú analýzy [Macháček 1985], zatiaľ tomu nezodpovedajú podmienky vo výchovno-vzdelávacom procese (pracovné vyučovanie) a mimoškolskej činnosti žiačok (technická záujmová činnosť) v PO SZM. Spoločenské potreby na štruktúru profesionálnej orientácie mládeže ako celku nemožno však uspokojiť bez toho, aby sa zvýšila

pozornosť na subjektívnu pripravenosť ženskej mládeže reagovať na výzvu vedeckotechnického rozvoja.

SZM a ROH v procesoch socialistickej výchovy mladej generácie robotníckej triedy

Komunistická strana Československa na základe poznávania objektívnych tendencií spoločenského vývoja cieľavedome usmerňuje procesy socialistickej výchovy a sociálneho rozvoja mládeže prostredníctvom činnosti štátnych orgánov, národných výborov, masovokomunikačných prostriedkov a spoločenských organizácií. „Výchova uvedomelého socialistickeho človeka je komplexná úloha. Očakávame,“ zdôraznil v záverečnom slove na 15. zasadnutí ÚV KSČ generálny tajomník ÚV KSČ súdruh G. Husák, „že sa na nej budú v čoraz väčšej miere podieľať spolu so stranou všetky štátne orgány, národné výbory a spoločenské organizácie národného frontu“ [Husák 1980]. Mimo-riadne výrazne sa začína presadzovať tento komplexný prístup v procesoch formovania mladej generácie robotníckej triedy.

Výsledky sociologických výskumov učňovskej a robotníckej mládeže ako aj výsledky sociologických výskumov orientácie mládeže základných škôl na robotnícke povolania ukazujú, že koncipovanie ideovo-výchovnej práce v spoločenských organizáciách, najmä v SZM a ROH, musí rešpektovať reálnu situáciu v utváraní jej sociálno-profesionálnej orientácie.

Sociologický výskum učňovskej mládeže na Slovensku ukázal [Macháček 1980 : 20], že relatívne veľká časť učňovskej mládeže pripravujúcej sa na SOU sa nestotožňuje s typom svojej stredoškolskej prípravy a stále sa orientuje na tie typy stredných škôl, ktoré pripravujú dorast na zamestnanecké a nie na robotnícke profesionálne kategórie.

Analýza motivácie, ktorá priviedla žiaka do SOU, ukazuje, že dominuje motív „učilište mi umožní získať odborné vzdelanie a kvalifikáciu na prácu v povolani“ iba u 55 % skúmanej učňovskej mládeže. Ostatní sa rozdeľujú do dvoch veľkých skupín:

Prvú skupinu tvoria učni, ktorí si zvolili SOU preto, aby im poskytla maturitu a súčasne otvorila cestu na vysokú školu. Svoju voľbu však pokladajú za náhradné riešenie, ktoré ich neuspokojuje a bráni im plne sa s ním stotožniť. Ide najmä o učňov, ktorí prišli na SOU po neúspechu na prijímacích pohovoroch na strednú odbornú školu alebo gymnázium.

Druhú skupinu tvoria učni, ktorí si zvolili SOU preto, že sa podriadili istým vonkajším okolnostiam (blizkosť konkrétneho učilišťa, najväčšia možnosť dostať sa na toto učilište, želanie rodičov), pričom časť z nich by rada zmenila odborné učilište a učebný odbor za iný typ učilišťa alebo odboru alebo by radšej išla ihneď pracovať a zarábať.

I z poznatkov ďalších sociologických výskumov, ktoré realizovali v rozličných závodoch podnikoví sociológovia, vyplýva, že koncipovanie ideovo-výchovnej práce s učňovskou mládežou počas jej učebného pomeru musí rešpektovať okrem hlavnej sociálnej a profesionálnej správne orientovanej skupiny učňovskej mládeže aj dve uvedené okrajové skupiny. Podmienkou jej efektívnosti je teda špecifická zameranosť na tú skupinu učňovskej mládeže, ktorá neráta v budúcnosti s prácou v robotníckych profesiách. Je to špecificky nová úloha, ktorá bude sprevádzať ideovo-výchovnú prácu SZM a ROH s učňovskou a robotníckou mládežou relatívne dlhší čas. Ak tento špecifický prístup absentuje, značí to, že ideovo-výchovné pôsobenie na celok učňovskej mládeže v konkrétnom SOU nedosiahne požadovanú efektívnosť.

Podobne sociologický výskum sociálno-profesionálnej adaptácie mladých

robotníkov v ZŤS, n. p. Košice, potvrdil [Demčák 1984 : 660], že iba medzi tými, ktorí plne realizovali svoje prvotné profesionálne plány (19 % výskumného súboru), prevažujú respondenti s pozitívnym vzťahom k svojej profesii. Najkomplikovanejšie sa tento vzťah utváral medzi respondentmi s pôvodným zámerom študovať (20 %) a medzi tými, ktorí si volili svoju profesiu náhodne (18 %). Pritom priebeh sociálnej a pracovno-profesionálnej adaptácie plní dôležitú úlohu v pozitívnej integrácii mladých robotníkov do robotníckej triedy, vplýva na manifestovanie ich príslušníkov k robotníckej triede a hrdosť na túto príslušnosť.

Osobitná pozornosť sa venuje priebehu sociálno-profesionálnej adaptácii absolventov SOU podľa typov učebných a študijných odborov. Prvé poznatky z ich uplatnenia na základných pracoviskách ukazujú, že absolventi trojročných učebných odborov sú z odbornej stránky lepšie pripravení na súčasné potreby praxe ako absolventi štvorročných študijných odborov s maturitou.

Zdá sa, že tak ako v ZSSR i u nás treba dôslednejšie posudzovať tendencie automatického stotožňovania vysokého všeobecného a odborného vzdelania tejto špecifickej skupiny robotníkov s komplexom vlastností typických pre najlepších predstaviteľov robotníckej triedy ako aj očakávania, že táto medzná vrstva vysokokvalifikovaných robotníkov sa formuje ako budúce jadro robotníckej triedy [Mutagirov 1982 : 45].

V Správe Predsedníctva ÚV KSS O úlohách a rozvoji strojárstva elektrotechnického a hutníckeho priemyslu po XVI. zjazde KSČ prednesenej na zasadnutí ÚV KSS s. M. Hruškovičom (apríl 1984) sa zdôrazňuje skutočnosť, že u časti žiakov SOU sa počas prípravy na budúce povolanie nevytvára trvalý pozitívny vzťah, nepestuje sa profesionálna hrdosť a etika. Zaniká odovzdávanie profesie z generácie na generáciu, nepestuje sa vzťah k podnikovým tradíciám a hrdosť na podnikovú značku. Na to všetko treba sústrediť pozornosť v politicko-výchovnej práci a veľmi umne, citlivo a cieľavedome vstepovať budúcej robotníckej generácii pracovnú kultúru v priamej väzbe na postavenie vedúcej úlohy robotníckej triedy v riadení spoločnosti. Tieto poznatky ukazujú, aké dôležité je zvýšiť kvalitu ideovo-výchovnej práce s mladými robotníkmi — vyučencami SOU, najmä s absolventmi štvorročného štúdia s maturitou, v etape ich sociálno-profesionálnej adaptácie. Naša analýza potvrdila, že problémy sociálno-profesionálnej orientácie mládeže na robotnícke profesie v súčasnej etape vývoja našej spoločnosti sa prenášajú nielen do problematiky práce s učňovskou mládežou, ale aj do práce s robotníckou mládežou. Táto skutočnosť by mala nájsť adekvátny odraz i vo všetkých špecifických formách ideovo-výchovnej práce s mladou generáciou robotníckej triedy v organizáciách SZM a ROH.

Významným subjektom — činiteľom v procese formovania mladej generácie robotníckej triedy — sa preto v súčasnej etape vývoja našej spoločnosti musia stať robotnícke kolektívy. KSČ všestranne podporuje bezprostrednú účasť robotníkov, metodicky usmerňovanú organizáciami ROH a SZM, na procese socialistickej výchovy mladej generácie robotníckej triedy vo všetkých etapách jej formovania.

Rozvíja sa hnutie patronátov BSP nad triednymi a pionierskymi kolektívami základných škôl ako vyššia forma patronátneho dohľadu a pomoci závodov základným školám. Zmyslom tejto činnosti je oboznamovať žiakov s náplňou a obsahom robotníckych profesií, technickou záujmovou činnosťou rozvíjať pozitívny vzťah k tvorivej fyzickej práci, uľahčovať utváranie sociálno-profesionálnej orientácie mládeže v tejto etape jej sociálneho rozvoja. Ako dokumentujú skúsenosti viacerých popredných závodov, novou perspektívnou for-

mou priameho ovplyvňovania profesionálnej orientácie mládeže v zhode s celospoločenskými potrebami sú stanice mladých technikov ROH.

Robotníci vstupujú do výchovy robotníckej mládeže i formou patronátov BSP nad zálohami BSP na SOU. Toto hnutie učňovskej mládeže umožňuje zapájať ju do vyššej formy socialistickej súťaže, ktorá ju podnecuje k lepšej teoretickej a praktickej príprave na výkon robotníckej profesie, utvára dobré predpoklady na rozširovanie jej politického rozhľadu a uvedomenia, uľahčuje jej v konečnom dôsledku prejsť do pracovného procesu a začleniť sa do kolektívu.

Napokon v období prechodu do pracovného prostredia splňajú poprední robotníci funkciu patrónov robotníckej mládeže. Súčasné skúsenosti z rozvoja tohto hnutia potvrdzujú pozitívne výsledky, najmä v oblasti pracovno-profesionálnej, v plnení a prekračovaní výkonových noriem mladých robotníkov, ktorí absolvujú svoju adaptáciu na pracovisku pod patronátom vyspelých robotníkov. Hnutie patrónov robotníckej mládeže ako účinná pomoc starších robotníkov vyučencom SOU pri osvojovaní profesionálneho majstrovstva a pri začleňovaní do pracovného kolektívu predstavuje kvalitatívne novú etapu v rozvoji kontinuity robotníckej triedy.

Poznatzky, ktoré sme získali, umožňujú konštatovať:

1. Jednotlivé hnutia (patronáty BSP nad triednymi a pionierskymi skupinami, stanice mladých technikov, zálohy BSP a patróni robotníckej mládeže) predstavujú z hľadiska sociálno-profesionálneho rozvoja mladej generácie robotníckej triedy účinné formy ideovo-výchovnej práce s perspektívou ďalšieho rozvoja a zdokonalovania.

2. Ich celkový súčasný vplyv na žiakov, učňov a mladých robotníkov je však nedostatočný [Đurica 1983 : 21]. Nie azda preto, že napr. zálohy BSP podchycujú iba asi 9 % žiakov a učňov SOU, dôležitejšia je skutočnosť, že výsledky v zálohách BSP sa dosahujú predovšetkým zásluhou pedagogických pracovníkov SOU (najmä učiteľov a majstrov odbornej výchovy), a nie robotníkmi BSP zo závodov. Organizácie ROH a SZM v závodoch iba veľmi ťažko získavajú dospelých príslušníkov robotníckej triedy na prácu v staniciach mladých technikov alebo za vedúcich záloh BSP. Podobné ťažkosti majú aj funkcionári ROH a SZM pri získavaní robotníkov do funkcie patrónov robotníckej mládeže.

3. Orgány SZM a ROH venujú zvýšenú pozornosť zovšeobecňovaniu skúseností základných organizácií pri rozvíjaní aktívnej účasti dospelých robotníkov v uvedených formách práce s mladou generáciou robotníckej triedy v jednotlivých etapách jej sociálneho rozvoja. Skvalitňuje sa systém riadenia týchto hnutí a zvyšuje sa ich metodická úroveň.

4. Pri rozvoji týchto významných hnutí mládeže a pracovných kolektívov možno často pozorovať nedostatočné prepojenie práce spoločenských organizácií a hospodárskeho vedenia podnikov a závodov. V mnohých závodoch a podnikoch zabezpečujú túto spoluprácu oddelenia sociológie a psychológie v rámci útvarov pre kádrovú a personálnu prácu. Odbremeňujú dobrovoľných funkcionárov ROH a SZM od „papierovania“ a zabezpečujú, aby aktivita v spoločenskej organizácii sa trvale premietala aj do evidencie činnosti a kádrového profilu pracovníka.

5. Vstup dospelých robotníkov, popredných predstaviteľov robotníckej triedy, do vekovo a sociálne homogenných kolektívov učňovskej mládeže na SOU vnáša do ich činnosti prvky cieľavedomej, zámernej a spoločensky zmysluplnej orientácie na budúce potreby vyplývajúce z požiadaviek fungovania pra-

covných kolektívov. Naopak. Pridelenie mladému robotníkovi patróna z radov pracovného kolektívu umožňuje výraznejšie artikulovať záujmy a potreby mladých vyučencov vo vekovo a sociálne heterogénnych pracovných kolektívoch. V oboch prípadoch, v hnutí Záloh BSP a v hnutí patrónov robotníckej mládeže, je bezprostredný osobný kontakt starších a mladších príslušníkov robotníckej triedy podnetom pre intenzívnejší rozvoj seba výchovy mládeže aj v špecifických hnutiach mládeže, ktoré sa rozvíjajú zásluhou politicko-organizátorskej práce SZM.

Pri rozvoji hnutí mládeže vychádza sa zo zásady, že tam, kde v ideovo-výchovnej práci s mladou generáciou robotníckej triedy absentujú dospelí príslušníci triedy, nemôžeme hovoriť o komplexnosti v prístupe k jej socialistickej výchove. Dialektika vzájomného formovania generácií robotníckej triedy predstavuje jeden z dôležitých aspektov robotníckej politiky KSC a stimuluje komplexnosť celkového systému ideovo-výchovnej práce ROH a SZM s mladou generáciou robotníckej triedy. Prínos bezprostrednej účasti dospelých príslušníkov robotníckej triedy na procesoch socialistickej výchovy jej mladej generácie posudzujeme predovšetkým z aspektu sociálnej zodpovednosti v duchu odkazu klasikov marxizmu-leninizmu: „Najlepší robotníci dobre vedia, že budúcnosť ich triedy, a teda aj ľudstva, celkom závisí od výchovy dorastajúcej generácie robotníckej triedy“ [Marx—Engels 1965 : 225].

Proces vzájomného pôsobenia robotníkov ako príslušníkov robotníckej triedy so školskou, učňovskou a robotníckou mládežou je tak súčasne i jedným z účinných nástrojov formovania subjektívnych vlastností individuálnych robotníkov, ukazovateľom najvyššej úrovne sociálneho rozvoja robotníckych kolektívov. Možnosť ovplyvňovania formovania jednotlivých generácií robotníckej triedy nie v živelných, ale v organizovaných konkrétnych formách rozvíjaných v SZM a ROH predstavuje efektívny nástroj sociálneho rozvoja robotníckej triedy a prehlbovania jej generačnej kontinuity. Dynamizácia procesov sociálnej reprodukcie socializmu prostredníctvom smeny generácií robotníckej triedy závisí teda aj od úrovne spolupráce ideovovýchovnej a politicko-organizátorskej práce SZM a ROH.

Literatúra

- Bestužev — Lada, I. V. a kol.: *Prognozirovanije socialnych potrebnostej moloděži*. Moskva, Nauka 1978.
- Demčák, M.: *K determinácii sociálnej profesionálnej adaptácie mládeže*. Sociológia 1984, č. 6.
- Đurica, J.: *Skvalitniť spoluprácu mládeže s ROH*. Odborár 1983, č. 13.
- Husák, G.: *Záverčné vystúpenie na 15. zasadnutí ÚV KSC*. Pravda 1980, 27. 3.
- Charvát, F.: *Dělnická mládež v procesu reprodukce sociální struktury socialistické společnosti*. In: *Práce, mládež, kultura*. Praha, Ústav pro výzkum kultury 1978.
- Charvát, F. a kol.: *Ke stavu a perspektivám výzkumu mládeže*. Sociologický časopis 1982, č. 2.
- Lötsch, M. — Morgenstern, W.: *Aktuální problémy zkoumání rozvoje dělnické třídy NDR*. Sociologický časopis 1983, č. 1.
- Macháček, L.: *Sociálno-profesionálna orientácia detí a mládeže na robotníckom povolani*. Pedagogika 1980, č. 1.
- Macháček, L.: *Formovanie sociálnej profesionálnej orientácie ženskej mládeže*. Sociológia 1985, č. 2.
- Markov, V. S.: *Problemy socializacii molodoj generacii*. In: *Molodež, problemy formirovanija i vospitanija*. Moskva, Molodaja gvardija 1978.
- Marx, K. — Engels, F.: *Spisy*, sv. 16. Praha, Svoboda 1965.
- Mutagirov, D. Z.: *Nekotoryje teoreticeskije voprosy formirovanija bezklassovoj struktury obščestva*. Naučnyj kommunizm 1982, č. 4.
- O reforme obščebrazovatelnoj i professionalnoj školy. Moskva, Politizdat 1984.

- Pavlov, B. S.: *Socialno-klassovaja prejemstvennost i vospitanije molodykh rabočich*. Moskva, Nauka 1984.
- Suchý, J.: *Úlohy a problémy socializácie mladej generácie*. Sociológia 1976, č. 5.
- Vlačíhová, M.: *Zvýšiť zodpovednosť za prípravu kvalifikovaných robotníkov*. Pravda 1983, 3. 3.

Резюме

Л. Махачек: Актуальные вопросы социалистического воспитания молодого поколения рабочего класса

При анализе функции молодежи как смены поколений в рамках основных элементов классово-социальной структуры социалистического общества необходимо исходить из тезиса: руководящая роль рабочего класса в процессах воспроизводства структуры социалистического общества проявляется в том, что он становится основным источником пополнения классов и социальных групп социалистического типа и что как исторический субъект развития научно-технической революции он создает предпосылки для качественного преобразования самого себя.

Социологический анализ социального формирования молодого поколения рабочего класса требует обращения адекватного внимания на все этапы этого процесса: социально-профессиональную ориентацию детей в основной школе на учебные специальности средних профессиональных училищ, на социально-профессиональное формирование учеников средних профессиональных училищ, на социально-профессиональную адаптацию выпускников средних профессиональных училищ к местам работы и к коллективам.

Неантагонистическое социальное противоречие между общественными потребностями в определенной структуре образования и квалификации рабочей силы и ориентацией молодежи преодолевается динамизацией научно-технического развития, совершенствованием воспитательно-образовательной системы, так же, как и повышением качества идейно-воспитательной работы Социалистического союза молодежи и Революционного профсоюзного движения. Анализ социалистических движений молодежи (резервы бригад социалистического труда) и рабочих коллективов (наставники рабочей молодежи) показывает, что речь идет о перспективных и эффективных формах работы с молодежью. Они играют знаменательную роль, в первую очередь, при социально-профессиональном формировании той части молодежи, которая первоначально ориентировалась на профессии служащих.

Summary

L. Macháček: Actual Issues of the Socialist Education of the Young Working-class Generation

The analysis of the function of youth as a generation shift of basic elements constituting the class-social structure of socialist society must be based on the following thesis: the leading role of the working class in processes of the reproduction of the socialist society's structure manifests itself in that it is becoming the basic source of the integration of classes and social groups of the socialist type, and, being the historical subject of the development of the scientific and technological revolution, in that it is creating preconditions for its own qualitative transformation.

It is essential for the sociological analysis of the social formation of the young working-class generation to devote adequate attention to all stages of this process: to the socioprofessional orientation of basic-school children to branches of apprenticeship and studies in secondary vocational-training establishments, to the socio-professional formation of students attending such establishments, and to the socio-professional adaptation of graduates from these establishments to workplaces and collectives.

The non-antagonistic social contradiction between the social need of a certain structure of education and labour-power qualification on the one hand and young people's orientation on the other is overcome by the dynamization of scientific and technological development, by improving the educational system, as well as by raising the quality of ideological-educational work of the Socialist Youth Federation and the Revolutionary Trade-Union Movement. The analysis of socialist youth movements (reserves of socialist-work brigades) and of workers' collectives (patrons of working-class youth) shows them to be prospective and effective forms of work with youth. They play a particularly important part in the socioprofessional formation of the part of youth originally oriented to employees' professions.